

Aleš Završnik, Vasja Badalič (ur.): Automating Crime Prevention, Surveillance, and Military Operations

Cham: Springer, 2021, 248 strani

(Avtomatiziranje preprečevanja kriminalitete, nadzora in vojaških operacij)

V letu 2021 je pri založbi Springer izšla monografija z naslovom »Avtomatiziranje preprečevanja kriminalitete, nadzora in vojaških operacij«, delo urednikov Aleša Završnika in Vasje Badaliča. V knjigi zajeti prispevki domačih in tujih avtorjev na nacionalni in mednarodni ravni podrobno obravnavajo nekatere od najbolj perečih kriminoloških, pravnih, socioloških in filozofskih dilem, povezanih z avtomatizacijo dela policije, pravosodja, družbenega nadzora in vojaških operacij, ter jih osvetlijo z različnih perspektiv. Tako na eni strani predstavijo prednosti, ki jih avtomatizacija prinaša pri odpravljanju pomanjkljivosti neavtomatiziranih procesov, na drugi strani pa tudi pasti, ki jih je ob osredotočenosti na napredek pogosto težko zaznati.

Avtomatizacija omenjenih družbenih procesov je posledica želje po večji učinkovitosti, saj se je ob nekaterih prelomnih tragičnih dogodkih izkazalo, da jih zgolj s človeškim ravnanjem ni mogoče preprečiti, temveč je za spopadanje z njimi nujna uporaba tehnologije. Knjiga kot takšne razloge navaja teroristične napade, vojaške operacije, težnjo po optimizaciji preganjanja kriminala in nenazadnje tudi pandemijo covid-19, zaradi katere so se številne države v želji po učinkovitem sledenju okužb z namenom preprečevanja širjenja nevarne nalezljive bolezni zatekale k vse večji avtomatizaciji. Avtorji se zavedajo, da poti nazaj iz avtomatiziranega digitalnega sveta ni. Ostane nam »le« podrobno preučevanje delovanja teh tehnologij in njihovih učinkov na družbo, njene temeljne vrednote, človekove pravice, pravni okvir in demokracijo ter njihova kritična presoja, opozarjanje na tveganja in kršitve ter predlaganje izboljšav. Aleš Završnik in Žan Klobasa zato že uvodoma predstavita močan vpliv avtomatizacije na družbeni nadzor in ravnotežje moči, pri čemer kritično poudarita, kako veliko vlogo pri tem igra netočno prikazovanje avtomatiziranih orodij kot povsem »matematičnih«, »znanstvenih« in »objektivnih« z namenom vzbujanja vtisa legitimnosti njihove razširjene uporabe. Takšno prikazovanje večkrat problematizirajo in ponazorijo s primeri tudi avtorji v nadaljevanju. Knjiga je v celoti sestavljena iz 11 poglavij, ki so (z izjemo uvodnega poglavja, ki naslavlja avtomatizacijo v najširšem pomenu) razdeljena v štiri tematske sklope.

V prvem sklopu, naslovljenem »Avtomatiziranje policijskega dela«, najprej Simon Egbert in Monique Mann obravnavata problematiko prediktivnega policijskega dela (ang. *predictive policing*). Opozarjata, da je algoritmična analiza podatkov z namenom vnaprejšnjega načrtovanja in organizacije policijskega

dela podvržena številnim socialnim dejavnikom, zaradi česar lahko učinkuje diskriminatorno, zato je nujno objektivnost take analize postaviti pod vprašaj in jo, skupaj z rezultati, ki na njej temeljijo, preučiti v luči socialnopolitičnega, kulturnega in zgodovinskega konteksta, znotraj katerega je nastala. Dean Wilson se nato v nadaljevanju ukvarja s policijskim delom, oblikovanim na podlagi podatkov v digitalnem oblaku, ki so po algoritmični obdelavi posredovani nazaj policiji (ang. *platform policing*). Namen takega dela je doseči čim bolj popolno situacijsko ozaveščenost policistov in razbrati celostni prikaz resničnosti, pri čemer avtor opozarja na problematiko krožnosti celotnega procesa ter tendenc k totalitarnosti, natančnosti in vzdrževanju obstoječih kapitalskih razmerij. Nadalje tudi Mareile Kaufmann in Matthias Leese problematizirata organizacijo policijskega dela zgolj na podlagi algoritmično obdelanih podatkov, in sicer na način, da poudarjata nujnost spremembe v dojemanju samega pojma podatki. Pri tem problematizirata celoten koncept tega pojma, saj podatki (v nasprotju s svojim imenom) po njunem mnenju niso zgolj statična danost, temveč dinamična tvorba. Slednje ponazorita skozi prizmo življenjskega cikla podatkov, znotraj katerega so ti zbrani v določenem času in prostoru, očiščeni, sortirani, interpretirani in po obdelavi sporočeni relevantnemu subjektu, pri čemer vsaj v določenih fazah tega cikla sodelujejo tudi ljudje. Zaradi medsebojnega vpliva med podatki in ljudmi podatki nikoli niso čista objektivna danost, in tega se je treba zavedati tudi pri organizaciji policijskega dela. Nazadnje v okviru prvega sklopa Pika Šarf izpostavi problem interoperabilnosti podatkovnih baz na primeru grajenja »evropske digitalne trdnjave« (ang. *cyber fortress Europe*), v sklopu katere je EU vzpostavila povezavo med posameznimi zbirkami podatkov, namenjenih točno določenemu cilju in podvrženih specifični regulaciji. Opozarja, da ob taki združitvi pride do zabrisa mej med posameznimi področji obravnave, stapljanja ciljev zbiranja podatkov in nižanja standardov njihovega pravnega varstva. Končno oceno poda skozi prizmo spoštovanja človekovih pravic, predvsem pravice do zasebnosti in varovanja osebnih podatkov.

V drugem ciklu, naslovljenem »Avtomatizacija kazenskih sodišč«, Primož Gorkič postavi tezo, da odločanje, utemeljeno na algoritmih, ne vpliva zgolj na temeljna jamstva modernega kazenskega procesa, temveč kazensko pravo – tako materialno kot procesno – v svojem bistvu popolnoma preoblikuje. Tezo podpre s strnjeno analizo razumevanja kazenskega prava v li-

beralni demokraciji, ki ji sledi praktični primer odločevalnega sistema, utemeljenega na algoritmih, s pomočjo katerega v zadnjem delu poglavja avtor izkristalizira dihotomije med delovanjem takšnega sistema in temeljnimi načeli kazenskega prava ter zaključi, da sistem, ki posega v pravice in jamstva posameznika na podlagi njegovega statusa, namesto na podlagi njegovih dejanj, v jedru odstopa od uveljavljenega kazensko-pravnega modela. Primož Križnar in Katja Piršič skozi naslednje poglavje dokazujeta tezo, da računalniško orodje za ocenjevanje tveganj v postopku odločanja o priporu, ki je trenutno v Sloveniji še v razvojni fazi, ne bi kršilo pravic obdolženca, pri čemer ga primerjata s podobnim programskim orodjem, ki je že v uporabi v ZDA (New Jersey). Poudarjata pomen spoštovanja procesnih jamstev, preglednosti, transparentnosti, razumljivosti in preverljivosti algoritma, na katerem orodje temelji, in dejstva, da kljub uporabi računalniškega orodja končno odločitev še vedno sprejme človek (sodnik), ki je in ostaja *dominus litis* celotnega postopka odločanja o priporu.

Tretji cikel »Avtomatizacija nadzora« se ukvarja z vprašanjem družbenega nadziranja. V prvem poglavju znotraj tega cikla James B. Cuffe opozarja na raznolike in razpršene vplive nadzorstvene tehnologije tako s filozofskega kot praktičnega vidika. V okviru slednjega primerja Kitajsko, kjer zaznava direkten vnos totalitarnosti v sisteme družbenega nadzora, ZDA, kjer poudarja izrazito povečano vlogo privatnega sektorja in posledično varovanje zasebnih interesov, ter Irske, kjer analizira negativne učinke implementacije tuje tehnologije, ki s seboj prinese kulturne, politične in ideološke predsodke iz drugih držav. Nadalje pa Azadeh Akbari predstavi vlogo tehnologije pri nadzoru nad spoštovanjem pravil oblačenja žensk v Iranu, predvsem obveznega nošenja hidžaba kot primera prostorske nepravilnosti (ang. *spatial injustice*). Predstavi tako uporabo tehnologij pri državnem (policijskem) nadzoru kot tudi uporabo tehnologij v boju in uporu zoper ta nadzor (aplikacijo, ki jo civilistke lahko uporabljajo za lociranje policijskih patrulj, ki izvajajo nadzor nad spoštovanjem nošenja hidžaba, ter kampanjo na socialnih omrežjih, ki spodbuja in omogoča ženskam, da delijo posnetke kršenja pravil oblačenja ter reakcije njihovih podpornikov in nasprotnikov, ko jih srečajo na ulicah).

V četrtem in hkrati zadnjem ciklu, »Avtomatizacija obveščevalnih služb in vojaških operacij«, Simon Hogue problematizira uporabo tehnologij za masovni nadzor. Trdi, da algoritmična vizija sveta ni reprezentativna, saj je omejena, nepopolna in subjektivna, kar ponazori na primeru ameriške vojaške tehnologije, namen katere je analizirati fotografije in videoposnetke, pridobljene s pomočjo brezpilotnih letalnikov, ter jih ustrezno razvrstiti in osmisliti za nadaljnjo uporabo. V prispevku avtor opozarja na problematiko nerazumevanja delovanja algoritmov, pomanjkljivosti v njihovem delovanju ter na vprašanje odgovornosti za odločitve, ki na takih algoritmih temeljijo. Nazadnje Vasja Badalič predstavi

avtomatizacijo odločanja izbire vojaških ciljev skozi prizmo mednarodnega humanitarnega prava, natančneje, načela razlikovanja med civilisti in borci. Opozarja na preširoko zastavljene kriterije razlikovanja, na katerih temelji tehnologija, ki jo za izbiro vojaških ciljev uporablja ameriška vojska, saj na podlagi t. i. življenjskih vzorcev (ang. *patterns of life*) ljudi ni mogoče učinkovito razlikovati med civilisti in borci, temveč lahko nekoga napačno označi za borca le zato, ker se je (prostovoljno ali neprostovoljno) nahajal v bližini borcev, z njimi komuniciral, posedoval orožje ali celo drug predmet, ki ga je sistem napačno zaznal in opredelil kot orožje. Na podlagi tega zaključuje, da je treba merila opredeliti bolj natančno, hkrati pa poudarja nujnost zavedanja vloge človeka pri izbiri vojaških ciljev in poziva k nadaljnjim študijam učinkovanja teh tehnologij na človeka, ki sprejme končno odločitev.

Prispevki tako ves čas iščejo ravnovesje med prednostmi avtomatizacije na eni in njenimi pastmi na drugi strani. Teze avtorjev se včasih zaradi svojih odstopanj od ustaljene splošno sprejete percepcije o objektivnosti in vsemogočnosti tehnologije na prvi pogled zdijo radikalne, vendar so dobro obrazložene, podkrepjene z močnimi argumenti in podrobnimi analizami dejanskega stanja. Prav zaradi tega so prispevki tako pomembni, saj bralca uvedejo v večplastnost obravnavanih tematik in ga spodbudijo, da na novo premisli že uveljavljena stališča do avtomatizacije različnih družbenih procesov.

Glavni prednosti monografije sta njena aktualnost, saj se spopade z vprašanji, vezanimi na tehnologijo, ki je bolj ali manj nova (večinoma gre za tehnologije, ki so v uporabi zgolj nekaj let, v nekaterih primerih pa celo za tehnologije, ki so še v fazi razvoja), ter njena multidisciplinarnost, ki se odraža v prepletanju pravnega okvira, kriminoloških vidikov, analize družbenih učinkov, filozofskih ozadij, antropoloških vprašanj ter etičnih dilem. Pogosto se avtorji dotaknejo tudi zgodovinskega razvoja avtomatiziranih orodij, kar bralcu pomaga umestiti pojav v širši kontekst. Zaradi teoretično-empiričnega pristopa je knjiga primerna tako za akademske raziskovalce, ki nameravajo v prihodnje zagristi v iste ali sorodne tematike, kot tudi za praktike z različnih področij, ki sodelujejo pri procesu oblikovanja avtomatiziranih orodij, jih upravljajo ali pa se pri svojem delu v večji ali manjši meri zanašajo na rezultate, pridobljene s temi orodji.

Knjiga *Automating Crime Prevention, Surveillance, and Military Operations* je lep primer hitrega, učinkovitega in kakovostnega kritičnega odzivanja na spremembe v družbeni realnosti, ki se spopada z utopičnimi in iluzornimi pogledi na svet ter je zaradi tega ključno za oblikovanje prihodnosti, ki bo pomanjkljivosti sedanosti odpravljala in ne poglobljala, zato recenzijo končujem z zahvalo in čestitkami avtorjem.

Iva Ramuš Cvetkovič